

بررسی تأثیر حالات روانی کاربران بر میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده هنگام جستجو

فائزه فرهودی*

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
مدرس دانشگاه پیام نور تهران

اطلاعات
علوم و فناوری

دریافت: ۱۳۸۷/۱۱/۲۷ | پذیرش: ۱۳۸۸/۰۱/۲۹ | مقاله برای اصلاح به مدت ۲۰ روز نزد پدیدآور بوده است.

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شبا (جایی) ۵۲۰۶-۱۳۷۵
شبا (الکترونیکی) ۵۵۸۳-۲۰۰۸
نمایه در LISA & SCOPUS
<http://jst.irandoc.ac.ir>
دوره ۲۴ | شماره ۴ | صص ۵۳-۶۷
تابستان ۱۳۸۸

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده: این پژوهش به بررسی رابطه بین حالات روانی کاربران مختلف در هنگام جستجو در سامانه‌های اطلاعاتی و نتایج حاصل از بازیابی مدارک توسط آن‌ها می‌پردازد. عوامل مختلفی از جمله: میزان دانش کاربر، مهارت‌های جستجو، انگیزه‌ها و اهداف کاربر، بر تصمیم‌گیری و ارزیابی کاربران از مدارک بازیابی شده اثر می‌گذارند. موضوعی که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد رابطه حالات روانی کاربران با میزان ربط مدارک بازیابی شده است. برای تشخیص حالات روانی کاربران، آزمون MMPI مورد استفاده قرار گرفته است. جامعه این پژوهش را دانشجویان دختر سال آخر کارشناسی کتابداری تشکیل می‌دهند که یک نمونه ۴۰ نفری از بین آنان به روش نمونه‌گیری تصادفی نظام‌مند انتخاب شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که دو عامل «اضطراب» و «افسردگی» با میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران، رابطه معنادار و منفی دارد و افزایش اضطراب و افسردگی، باعث کاهش میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران می‌شود، و بالعکس.

کلیدواژه‌ها: حالات روانی؛ بازیابی اطلاعات؛ ربط؛ کاربران

* faezehfarhoodi2000@yahoo.com

۱. مقدمه

جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته و ناپیوسته یکی از راه‌هایی است که محققان، پژوهشگران و دانشجویان برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود از آن استفاده می‌کنند. کاربران در هنگام جستجو انتظار دارند مدارکی را بازیابی کنند که نیاز اطلاعاتی آنان را مرتفع سازد. معمولاً کاربران بدون توجه به حالت‌ها و موقعیت‌هایی که دارند اقدام به جستجو و تصمیم‌گیری در بارهٔ باریط یا بی‌ربط بودن مدارک بازیابی شده می‌کنند. اما در این فرایند عواملی وجود دارند که بر راهبرد جستجوی کاربران و نیز بر مدارک بازیابی شده توسط آنان اثر می‌گذارند. بازیابی اطلاعات فرایندی تعاملی است؛ به عبارت دیگر، کاربران دریافت‌کنندهٔ منفعل اطلاعات نیستند. آن‌ها جستجو می‌کنند، بازیابی می‌کنند، و مدارک بازیابی شده را با توجه به نیاز اطلاعاتی خود ارزیابی می‌نمایند. اما آیا هر یک از کاربران در هنگام جستجو، ارزیابی‌های یکسانی نسبت به مدارک بازیابی شده دارند؟ برای تشخیص حالت‌های روانی افراد در هنگام جستجو، از آزمون «شخصیت‌سنج چندوجهی مینه‌سوتا» (ام‌پی‌آی)^۱ استفاده شده است. اگر کاربران آگاهی داشته باشند که در چه حالت‌هایی بهترین نتایج ممکن را از جستجوی خود به دست خواهند آورد، در همان حالات اقدام به جستجو خواهند نمود. به عبارت دیگر، از آن‌جا که نقش عامل انسانی در ارزیابی نتایج جستجو بسیار مهم است، توجه به حالات مختلف روانی کاربر در هنگام جستجو، موضوعی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

۲. بیان مسئله

کاربران براساس نیاز اطلاعاتی که در ذهنشان شکل می‌گیرد اقدام به جستجو در سیستم‌های بازیابی اطلاعات می‌کنند و این کاربر نهایی است که تصمیم می‌گیرد مدارک بازیابی شده تا چه اندازه پاسخگوی نیاز اطلاعاتی او است. فروغ‌السادات علوی در پژوهش خود نشان داده است که توانایی‌های علمی و فنی، تخصص، تجربه و مهارت‌های جستجوی کاربران، در تصمیم‌گیری و ارزیابی کاربران از مدارک بازیابی شده مؤثر است؛ بدین معنا که افراد با دانش‌های مختلف و مهارت‌های جستجوی گوناگون، ارزیابی‌های متفاوتی در مورد نتایج بازیابی شده دارند. به عبارت دیگر، چون بازیابی اطلاعات فرایندی

¹ The Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI)

تعاملی است و کاربران، دریافت‌کننده منفعل اطلاعات نیستند و جستجوگرانی فعال هستند، از این رو نقش کاربر در ارزیابی نتایج جستجو غیر قابل انکار است (علوی ۱۳۷۱). تاکنون پژوهش‌هایی که صورت گرفته، تأثیر عوامل محیطی یا تجربه، دانش، و تخصص کاربران را در بازیابی اطلاعات سنجیده است و جای پژوهشی که عامل حالات روانی کاربران را بر نتایج بازیابی اطلاعات آنان بررسی کند خالی بوده.

بر اساس مشاهدات محقق، کاربران در حالات روانی مختلف به جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی می‌پردازند و معمولاً به این امر کاملاً بی‌توجه هستند که آیا حالات روحی آن‌ها بر چگونگی جستجوی آنان و سپس ارزیابی آن‌ها از مدارک بازیابی‌شده مؤثر است یا خیر. جستجوگری ممکن است افسرده و بی‌تفاوت باشد و دیگری به علت اضطراب، تمرکز نداشته باشد، و دیگری کناره‌گیر باشد. آیا نتایجی که هر یک از این افراد در جستجو به دست می‌آورند با یکدیگر یکسان خواهد بود؟

اساس شکل‌گیری این پژوهش، یافتن پاسخ این سؤال است و به همین علت، عاملی که در این پژوهش قرار است رابطه آن با ربط مدارک بازیابی‌شده مورد بررسی قرار گیرد، حالات روانی کاربران است. «یزدان منصوریان» (۱۳۸۲) در پژوهش خود بیان نموده که عوامل روانشناختی از عوامل مهمی هستند که بر عملکرد جستجوی افراد مؤثر است. پژوهش حاضر نیز در ادامه پژوهش «منصوریان» به وضوح مشخص می‌کند که اولاً افراد دارای چند نوع حالت روانی هستند؛ و ثانیاً آیا همه این حالات روانی بر بازیابی اطلاعات مؤثر است یا این که حالات روانی خاصی بر این فرایند مؤثر است؛ و نیز این که آیا تفاوت معناداری میان حالات روانی کاربران و چگونگی ارزیابی آن‌ها از نتایج جستجویشان وجود دارد؟ به بیان دیگر، آیا میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده توسط کاربران، تحت تأثیر حالت‌های روانی آنان قرار دارد یا خیر؟ و اگر چنین است تحت تأثیر کدامیک از حالات روانی افراد است؟ در این تحقیق تا حد امکان تلاش شده متغیرهای دیگر (که در بالا به آن‌ها اشاره شده) کنترل شوند و تنها رابطه حالت‌های مختلف روانی کاربران با نتایج حاصل از بازیابی سنجیده شود.

هدف اصلی در این پژوهش، بررسی رابطه بین حالات مختلف روانی کاربران در هنگام جستجو در سیستم‌های اطلاعاتی، و نتایج حاصل از بازیابی مدارک توسط آن‌ها است. با توجه به تعاملی بودن بازیابی اطلاعات و نقش فعال کاربر در تصمیم‌گیری درباره

مدارکی که بازیابی نموده است، به نظر می‌رسید که بین حالات روانی افراد مانند اضطراب، افسردگی، کناره‌گیری، بی‌تفاوتی، و دست‌چاچی، با نتایج بازیابی اطلاعات توسط آن‌ها رابطه‌ای وجود داشته باشد؛ از این رو ضروری به نظر می‌رسید که پژوهشی به این مسئله پردازد و مشخص کند که آیا تفاوت معناداری میان نتایج بازیابی شده از جانب کاربران و حالات روانی آنان وجود دارد یا خیر.

۳. بنیان‌های نظری و پیشینه پژوهش

هرچند برخی علائم اضطراب شباهت‌هایی با علائم ترس دارد، اما باید از آن تفکیک شود. در اضطراب، جزء شناختی، مبهم و از نظر ذهنی، نامتمرکز است؛ به جای وقوف بر خطری روشن و شناخته‌شده، شخص از احساس نگرانی در رنج است؛ تفکر غالب این است که چیزی وحشتناک در شرف وقوع است؛ اضطراب شامل احساس عدم اطمینان، درماندگی، و برانگیختگی فیزیولوژیکی است؛ اضطراب معمولاً به‌عنوان احساس مبهم و نامطبوع ترس و تشویش تعریف می‌شود (ساراسون^۱، ۲۰۰۱، ۳۶۲-۳۵۹).

اجزای جسمی و هیجانی اضطراب شبیه اجزای ترس، اما معمولاً شدیدتر از آن است. انسان مضطرب، در حالتی از تنش مداوم و نگرانی زندگی می‌کند و معمولاً مشکلاتی در تمرکز فکر و تصمیم‌گیری و ترس از اشتباه دارد. این اشخاص نه تنها مشکلاتی در تصمیم‌گیری دارند، بلکه پس از آن نیز به‌خاطر احتمال اشتباهات و وقایع پیش‌بینی‌نشده که ممکن است منجر به مصیبت گردد بسیار نگران می‌شوند (هاشمیان^۲، ۱۳۷۷، ۲۵۴-۲۴۷). در زبان روزمره، اصطلاح «افسرده» برای اشاره به یک حالت احساسی، واکنش به یک موقعیت، و سبک رفتار مخصوص فرد به کار می‌رود. احساس افسردگی معمولاً به‌عنوان اندوه شناخته می‌شود (ساراسون^۱، ۱۳۷۵، ۵۶۱). افسردگی، احساس خشم غیرقابل مهار نسبت به خویش است و معمولاً با احساس گناه و سرزنش خویش به‌خاطر ضعف و درماندگی همراه است. افراد افسرده معتاد محبت هستند و به نشانه‌های نامحدود توجه و محبت نیاز دارند (ولمن^۲، ۱۹۸۸، ۱۰۵). ممکن است افراد افسرده بر اثر احساس گناه و بی‌لیاقتی، معذب باشند. در بعضی موارد، علائم روان‌تنی برای پوشاندن و مخفی کردن

¹ Sarason, Irwin G.

² Wolman, Benjamin B.

افسردگی به کار می‌رود (لس^۱ ۱۹۶۷، نقل در ولمن ۱۹۸۸، ۱۰۶-۱۰۵). در مرحله افسردگی، غم و دل‌سردی و ماتم بر زندگی شخص سایه می‌افکند. این احساس ممکن است با احساس بی‌ارزشی و پوچی زندگی همراه گردد. البته شخص به‌نحوی تدریجاً بهبود می‌یابد و به کار معمول خود باز می‌گردد (کاستلو ۱۳۷۳، ۲۶۱). مهم‌ترین آزمونی که برای تشخیص این‌گونه حالات روانی و در کل شناخت شخصیت افراد به کار برده می‌شود آزمون شخصیت‌سنج چندوجهی مینه‌سوتا است.

۳-۱. پیشینه پژوهش در ایران

«فروغ‌السادات علوی» (۱۳۷۱) به بررسی تأثیر توانایی‌های علمی و فنی متصدیان بازیابی اطلاعات از بانک‌های اطلاعاتی رایانه‌ای بر نتایج حاصل از بازیابی پرداخته است. او به این نتیجه رسیده که بهترین رتبه‌ها در بازیابی اطلاعات متعلق به کسانی است که در رشته کتابداری کاملاً مجرب‌اند و به اصول جستجو و بازیابی اطلاعات و قوف دارند و دارای مدارک تحصیلی بالاتری‌اند؛ بنابراین عامل تحصیلات و تجربه بر فرایند بازیابی اطلاعات تأثیر بسزایی دارد.

در زمینه تأثیر عوامل روانی بر عملکرد، می‌توان به پایان‌نامه کارشناسی ارشد «فیروز هومند» (۱۳۷۳) اشاره نمود که تأثیر اضطراب را بر عملکرد دانش‌آموزان و چگونگی امتحان دادن آنان بررسی کرده است. نتایج این پژوهش نشان داده که تفاوت معناداری بین موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان با اضطراب امتحان بالا و دانش‌آموزان با اضطراب امتحان پایین هست؛ عامل روانی اضطراب نیز بیش‌ترین ارتباط را با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارد.

یکی از بنیادی‌ترین پژوهش‌ها که تأثیر عوامل روانی را بر عملکرد افراد مورد بررسی قرار داده، توسط «باباپور» صورت گرفته است. این پژوهش، تأثیر اضطراب را بر عملکرد کارکنان مورد سنجش قرار داده. «باباپور» به این نتیجه رسیده که اولاً اضطراب در امور ساده و آسان زندگی انسان، تأثیری بر عملکرد ندارد و در وظایف دشوار، موجب تضعیف عملکرد افراد می‌شود. مهم‌ترین نتیجه جنبی حاصل از این پژوهش، تأثیر مثبت یا ارتباط مستقیم اضطراب با کمیت انجام وظایف و مسئولیت‌ها، و ارتباط معکوس آن با کیفیت

^۱ Lesse

کار است. در مطالعات صورت گرفته در زمینه تأثیر عوامل روانی بر عملکرد افراد، مشاهده می‌شود که بیش‌ترین عامل روانی که در تحقیقات، بدان پرداخته شده، اضطراب بوده که بر عملکرد شغلی، تحصیلی و دیگر عملکردهای افراد تأثیر داشته است (باباپور میان‌دوآب، ۱۳۷۶).

و سرانجام، «منصوریان» (۱۳۸۲) در مقاله خود با عنوان «عوامل مؤثر بر جستجو و بازیابی اطلاعات در شبکه جهان گستر وب» نقش عوامل مختلف در فرایند جستجو در محیط وب را مورد بررسی قرار داده است. به عقیده وی، از بین تمامی عوامل مورد بررسی، مهم‌ترین عاملی که بر عملکرد جستجوی کاربران در محیط وب تأثیر دارد، عوامل روانشناختی و حالات روانی کاربران است.

۲-۳. پیشینه پژوهش در خارج از ایران

در خارج از ایران نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته که به تأثیر حالات روانی افراد بر عملکردشان پرداخته است. «لنکستر» بازیابی اطلاعات را فرایند جستجو در میان مجموعه‌ای از مدارک می‌داند که هدف آن، تعیین دسته‌ای از مدارک در حیطه موضوعی درخواست شده است. وی چهار عنصر اصلی را در این تعریف قابل بررسی می‌داند، که مهم‌ترین آن‌ها فرایند جستجو است که فرایندی تعاملی است - به این معنا که کاربر بر فرایند جستجو کنترل دارد و در این مسیر دست به انتخاب می‌زند. در این پژوهش بر تعاملی بودن بازیابی اطلاعات تکیه شده و این که کاربر در طی فرایند جستجو با سیستم اطلاعاتی در ارتباط است و با تمامی شرایط جسمانی و روانی که در هنگام جستجو از آن برخوردار است، تصمیم می‌گیرد که کدامیک از مدارک، مرتبط است (Lancaster 1979, 11-13).

یکی از تحقیقاتی که به این موضوع پرداخته، مقاله‌ای است که توسط «ریجو ساولانین»^۱ با عنوان «شایستگی شبکه‌ای و جستجوی اطلاعات در اینترنت: از تعاریف تا مدلی شناختی اجتماعی» تألیف شده. وی به بررسی عامل مؤثر «اضطراب» بر جستجوی اطلاعات پرداخته است (ساولانین ۲۰۰۲).

¹ Savlanin

همان گونه که «ادی» و «بالاکریشنان» نیز در مقاله مشترک خود، نظام‌های بازیابی اطلاعات را یک نظام تعاملی دانستند. مقاله آنان تلاش برای درک محاوره انسان و ماشین است و به این نتیجه رسیده‌اند که تمامی کارکردهای ماشین تحت تأثیر انسان، عملکرد او، و حالات روانی او قرار دارد (Oddy and Balakrishnan 1991).

«الیس» نیز در مقاله خود نظام‌های بازیابی اطلاعات را دارای دو بُعد می‌داند: بُعد سیستمی، که ساختار داخلی نظام‌های بازیابی اطلاعات در این مقوله قرار می‌گیرد؛ و بُعد ادراکی، که به کاربران و شرایط روحی آن‌ها می‌پردازد (Ellis 1992).

آنچه در مطالعات صورت گرفته در زمینه تأثیر عوامل روانی بر عملکرد افراد مشاهده می‌شود، این است که بیش‌ترین عامل روانی که در تحقیقات بدان پرداخته شده، «اضطراب» بوده که بر عملکرد شغلی و تحصیلی افراد مؤثر است؛ اما در هیچ‌یک از این تحقیقات تأثیر این عوامل روانی و از جمله اضطراب بر عملکرد بازیابی اطلاعات افراد بررسی نشده و پژوهش حاضر نخستین پژوهشی است که بین جستجوی اطلاعات و حالات روانی افراد ارتباط برقرار نموده. بیش‌تر پژوهش‌هایی که تاکنون در زمینه بازیابی اطلاعات صورت گرفته، به مقوله بازیابی اطلاعات از دیدگاه سیستم پرداخته‌اند و دیدگاه کاربر کم‌تر مورد توجه بوده؛ زیرا معمولاً رفتار و عملکرد کاربر انسانی، کم‌تر قابل پیش‌بینی است و کنترل پژوهش با دشواری‌های زیادی روبه‌رو است. از این‌رو جای این پژوهش هم در زمینه روانشناسی و هم در زمینه کتابداری خالی بود.

۴. روش پژوهش

۴-۱. جامعه و نمونه آماری و شیوه نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش را ۱۲۰ نفر از دانشجویان دختر سال آخر کارشناسی کتابداری دانشگاه‌های الزهراء، شهید بهشتی و دانشگاه آزاد واحد تهران شمال تشکیل می‌دهند که در مقطع تحصیلی سال آخر کتابداری هستند و بنابراین با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی آشنایی داشته‌اند. ۴۰ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری تصادفی نظام‌مند به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. محقق در این پژوهش کوشید متغیرهای دیگر را کنترل نماید تا عامل مرتبط در تشخیص میزان ربط مدارک بازیابی شده، «حالات روانی کاربران» باشد و عواملی مانند ناآشنایی با جستجو، تحصیل در مقاطع گوناگون، تحت

فشار بودن دانشجویان در سال‌های اول تحصیلی به دلیل انتقال از محیط خانوادگی به خوابگاه، تغییر نقش‌ها، و ... کنترل گردد و تأثیری بر پژوهش نداشته باشد.

۴-۲. ابزار گردآوری داده‌ها

در این پژوهش برای بررسی تأثیر عوامل روانی کاربران بر میزان تشخیص ربط مدارک توسط آنان، از پرسشنامه شخصیت‌سنج چندوجهی مینه‌سوتا و مصاحبه با کاربران برای جستجوی کلیدواژه‌های مورد نظر در موتور جستجوی گوگل استفاده شده است. هر چند صدها آزمون شخصیتی وجود دارد، اما آزمونی که متخصصان بیش از همه آزمون‌ها بر آن تکیه می‌کنند، آزمون شخصیت‌سنج چندوجهی مینه‌سوتا است. پایایی و روایی این آزمون به‌طور بین‌المللی در کشورهای مختلف جهان از جمله ایران اثبات شده است. تدوین اولیه این آزمون در سال ۱۹۳۹ میلادی توسط «استارک آر. هته‌وی» و «جی. چارتلی مک‌کین‌لی» در دانشگاه مینه‌سوتا آغاز شد (Hathaway and McKinley, 1943). محتوای بیش‌تر پرسش‌های امام‌پی‌آی نسبتاً آشکار است، اما بعضی از سؤال‌های آن از نظر روانشناختی مبهم و ناآشکارند؛ زیرا فرایند روانی زمینه‌ساز که به‌وسیله این پرسش‌ها اندازه‌گیری می‌شود به‌طور شهودی آشکار نیست. از این‌رو پژوهش‌های گسترده‌ای در حوزه‌های متفاوت به‌عمل آمد و تحولات جدید به تدوین فرم‌های کوتاه و مقیاس‌های جدید و نظام‌های تفسیر رایانه‌ای منجر شد. در نتیجه این آزمون که در ابتدا دارای ۵۶۵ سؤال بود بعد از این تغییرات، به فرم‌های کوتاه‌تر تغییر کرد. این آزمون به بیش از پنجاه زبان ترجمه شده و در بسیاری از کشورهای مختلف در دسترس متخصصان قرار گرفته است (آرچر^۱، ۱۹۹۲، نقل در گراث - مارنات^۲، ۱۹۹۷، ۴۴۱). در ایران میزان سؤال‌ات این آزمون به ۷۱ پرسش خلاصه شده که دلیل انتخاب این سؤال‌ات، ویژگی‌های شخصیتی و فرهنگی ایرانیان است.

۴-۳. روش انجام پژوهش

با توجه به این که گزارش فرد از حالات روانی خود، مبنای علمی ندارد و نمی‌توان بدان استناد نمود، از این‌رو برای اعتبار علمی بخشیدن به این موضوع، باید حالت روانی

¹ Archer, R. A.

² Groth Marnat, Gray

افراد به طور علمی مورد سنجش قرار گیرد؛ بنابراین از آزمون تشخیصی شخصیت‌سنج چندوجهی مینه‌سوتا برای سنجش حالت روانی افراد استفاده شده است. با استفاده از این آزمون، به صورت علمی و مستند می‌توان ادعا نمود که فرد در چه حالت روانی به سر می‌برد. پس از مشخص شدن حالت روانی فرد، از وی خواسته شد ۵ کلیدواژه مورد نظر را با راهبرد جستجویی که از قبل توسط محقق مشخص شده، در موتور جستجوی گوگل جستجو کند. سپس مدارکی را که از نظر وی مرتبط با کلیدواژه جستجو است مشخص نماید. لازم به ذکر است که بین زمان اجرای پرسشنامه و زمان جستجو فاصله‌ای وجود نداشته و بلافاصله پس از این که کاربران پرسشنامه را کامل کردند، جستجو را انجام دادند تا نتایج حاصل از جستجو تحت تأثیر حالات روانی آن‌ها در همان زمان باشد؛ چرا که در غیر این صورت به نتایج به دست آمده نمی‌توان استناد نمود. از این رو محقق در تمامی مراحل اجرای پرسشنامه و جستجو، همراه کاربر بوده تا تمامی مراحل به دقت و در زمان خود انجام گیرد.

روش انجام این پژوهش، پیمایشی است. امتیاز اصلی این نوع پژوهش در این است که اگر به درستی انجام شود، این امکان را می‌دهد که نتایج از یک گروه کوچک به گروه بزرگ‌تری که این زیرگروه برگرفته از آن است، تعمیم داده شود (پاول ۱۹۹۱، ۹۵).

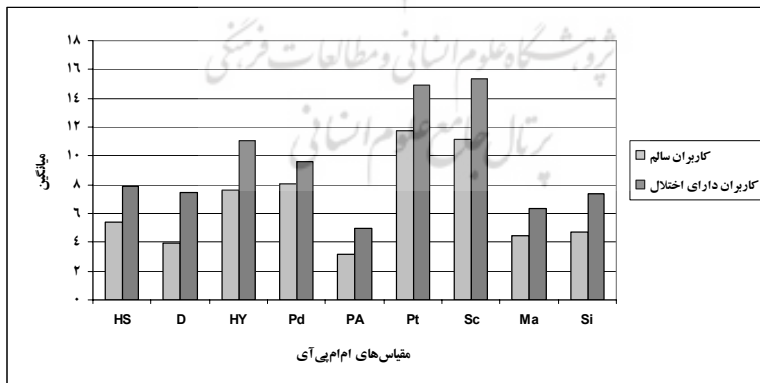
۵. یافته‌های پژوهش

این پژوهش دو فرضیه دارد که در نهایت هر دو فرضیه تأیید شده. فرضیه اول این پژوهش این است که بین حالات روانی با تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران بر حسب مقیاس امام‌پی‌آی رابطه وجود دارد. با توجه به تحلیل‌های انجام شده، مشخص گردید که از بین تمامی مقیاس‌های امام‌پی‌آی، دو مقیاس «افسردگی» و «پسیکاستنی» (اضطراب)، رابطه معناداری با متغیر تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران دارد، که این رابطه معکوس است؛ بدین معنا که هرچه افسردگی و پسیکاستنی در افراد افزایش یابد، میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط آن‌ها کاهش می‌یابد، و بالعکس.

جدول ۱. میانگین، واریانس، و انحراف معیار نمرات مقیاس‌های امام‌پی‌آی در افراد نمونه

گروه‌ها	مقیاس‌های امام‌پی‌آی	میانگین	واریانس	انحراف معیار
کاربران سالم	خودبیمارانگاری (HS)	۵/۳۶	۳/۴۸	۱/۸۶
	افسردگی (D)	۳/۹۳	۱/۷۶	۱/۳۳
	هیستری (HY)	۷/۶۴	۵/۱۷	۲/۲۷
	رفتار ضد اجتماعی (Pd)	۸/۰۷	۲۳/۱۵	۴/۸۱
	پارانویا (PA)	۳/۲۱	۲/۷۹	۱/۶۷
	پسیکاستنی (Pt)	۱۱/۷۱	۳/۲۰	۱/۸۲
	اسکیزوفرنیا (Sc)	۱۱/۱۴	۶/۷۵	۲/۶۰
	مانیا (Ma)	۴/۵۰	۲/۸۹	۱/۷۰
کاربران دارای اختلال	خودبیمارانگاری (HS)	۷/۸۹	۷/۴۱	۲/۷۲
	افسردگی (D)	۷/۴۸	۱۰/۸۸	۳/۳۰
	هیستری (HY)	۱۱/۰۷	۸/۸۴	۲/۹۷
	رفتار ضد اجتماعی (Pd)	۹/۵۹	۳/۵۶	۱/۸۹
	پارانویا (PA)	۴/۹۶	۴/۵۰	۲/۱۲
	پسیکاستنی (Pt)	۱۴/۸۹	۶/۵۶	۲/۵۶
	اسکیزوفرنیا (Sc)	۱۵/۳۳	۲/۳۹	۱/۵۴
	مانیا (Ma)	۶/۳۷	۲/۳۲	۱/۵۲

جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که مقیاس‌های امام‌پی‌آی در کاربران دارای اختلال نسبت به کاربران سالم، بیش‌تر است. این مطلب در نمودار شماره ۱ نیز آشکار است.

نمودار ۱. مقایسه مقیاس‌های امام‌پی‌آی در کاربران سالم و کاربران دارای اختلال

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که عملکرد جستجوی کاربران سالم به مراتب بهتر از عملکرد جستجوی کاربران دارای اختلال است و افراد سالم تعداد مدارک بیشتری را مرتبط با نیاز اطلاعاتی خود می‌یابند.

جدول ۲. میانگین، واریانس، و انحراف معیار نمونه میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده

گروه‌ها	تعداد	میانگین	واریانس	انحراف معیار
کاربران سالم	۲۷	۴۳/۱۴	۱۲۵/۱۲	۱۹
کاربران دارای اختلال	۱۳	۳۵/۸۰	۱۱۷/۳۵	۱۰/۸۳

نتایج تحلیل واریانس برای رگرسیون همزمان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران بر حسب متغیرهای پیش‌بین (مقیاس‌های ام‌ام‌پی‌آی) بر اساس جدول شماره ۳ معنادار است. از این رو وجود رابطه معنادار بین مقیاس‌های ام‌ام‌پی‌آی و تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران، تأیید می‌شود. اما باید مشخص گردد که آیا همه ۹ مقیاس این آزمون دارای رابطه معنادار با تشخیص ربط مدارک بازیابی شده هستند یا فقط در مورد برخی از این مقیاس‌ها رابطه وجود دارد.

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس برای رگرسیون همزمان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران، بر حسب متغیرهای پیش‌بین (مقیاس‌های ام‌ام‌پی‌آی)

منابع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	نسبت F	سطح معناداری آلفا
رگرسیون	۴۹۵/۷۵۳	۱	۴۹۵/۷۵۳	۱۹/۱۶۸	۰/۰۱
باقی مانده	۱۰۰۸/۶۸۶	۳۹	۲۵/۸۶۴		
کل	۱۵۰۴/۴۳۹	۴۰			

با توجه به نتایج حاصل در جدول شماره ۴ ملاحظه می‌شود که نسبت‌های t در مورد ارتباط مقیاس‌های افسردگی (D)، پسیکاستنی (Pt) با تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران، معنا دارند، که با توجه به محاسبه ضریب همبستگی تفکیکی یا پاره‌ای به منظور حذف اثر متغیرهای دیگر و بررسی رابطه هر یک از مقیاس‌ها به تنهایی با تشخیص

رابطه مدارک بازیابی شده توسط کاربران، ملاحظه می‌شود که ضریب همبستگی تفکیکی یا پاره‌ای میزان رابطه درمورد متغیرهای افسردگی (D) و پسیکاستنی (Pt) با تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران، برابر با $0/32$ و $-0/32$ ، و معنا دارند. در مورد دیگر مقیاس‌های امام‌پی‌آی با متغیر مذکور، رابطه معنادار ملاحظه نمی‌شود. همچنین ملاحظه می‌شود که ضرایب حاصله، از نوع منفی یا معکوس است؛ از این رو با افزایش نمرات مقیاس‌های پسیکاستنی و افسردگی، متغیر دیگر (یعنی تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران) کاهش می‌یابد، و بالعکس.

جدول ۴. ضرایب حاصل از تحلیل رگرسیون همزمان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران برحسب متغیرهای پیش‌بین وارد شده

متغیرها	ضریب b	خطای معیار SE	B	t	سطح معناداری آلفا	ضریب همبستگی تفکیکی
مقدار ثابت	۸/۹۲۵	۱۱/۸۷۳		۷/۰۰	۰/۵۱۲	
خودبیمار انگاری (HS)	۰/۱۶۳	۰/۰۸۹	۰/۳۶۸	۰/۸۶	۰/۱۲۳	۰/۰۶
افسردگی (D)	-۰/۳۵۵	۰/۰۶۲	-۰/۱۲	-۳/۲۱	-۰/۰۱۰	-۰/۳۲
هیستری (HS)	۰/۳۰۳	۰/۱۲۶	۰/۰۸۸	۰/۹۱	۰/۲۱۲	۰/۰۷
پارانویا (Pa)	۱/۹۸۱	۰/۱۱۷	۰/۳۴۲	۰/۱۰	۰/۱۱۰	۰/۰۵
پسیکاستنی (Pt)	-۰/۷۳۴	۱/۲۲۶	-۱/۲۴	-۲/۹۵	۰/۰۱۲	-۰/۳۲
اسکیزوفرنیا (Sc)	۱/۰۰	۰/۱۰۴	۰/۳۴۱	۰/۸۱	۰/۶۲۴	۰/۰۹
هیپومانیا (ma)	۰/۶۸۷	۰/۷۱۴	۰/۸۱۹	۰/۸۲	۰/۵۶۲	۰/۱۰
رفتارهای ضداجتماعی (Pd)	۰/۴۱۳	۰/۲۲۶	۰/۰۹۳	۰/۱۰	۰/۱۱۰	۰/۰۵

متغیر وابسته: کلیدواژه‌ها و تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران

فرضیه دوم پژوهش این است که بین میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران سالم و کاربران دارای اختلال، در یک یا چند مقیاس امام‌پی‌آی تفاوت وجود دارد. این فرضیه نیز تأیید شده است. جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که میانگین تشخیص ربط مدارک بازیابی شده توسط کاربران سالم نسبت به کاربران دارای اختلال، بیش‌تر است؛ یعنی هرچه کاربران در وضعیت مناسب‌تر و شرایط روحی بهتری قرار داشته باشند، بهتر می‌توانند جستجو را انجام دهند و نتایج مطلوب‌تری را کسب خواهند کرد. به عبارت

دیگر، افراد افسرده و مضطرب، به‌خوبی افراد سالم نمی‌توانند جستجو کنند و این حالات روانی بر عملکرد آن‌ها (یعنی جستجوی اطلاعات) تأثیر مستقیم دارد. جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که میانگین تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده در کاربران سالم بیش از کاربران دارای اختلال است؛ بدین معنا که عملکرد جستجوی کاربران سالم به‌مراتب بهتر از عملکرد جستجوی کاربران دارای اختلال است و افراد سالم تعداد مدارک بیش‌تری را مرتبط با نیاز اطلاعاتی خود تشخیص می‌دهند.

جدول ۵. میانگین، واریانس، و انحراف‌معیار نمونه‌میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده

گروه‌ها	تعداد	میانگین	واریانس	انحراف معیار
کاربران سالم	۲۷	۴۳/۱۴	۱۲۵/۱۲	۱۹
کاربران دارای اختلال	۱۳	۳۵/۸۰	۱۱۷/۳۵	۱۰/۸۳

۶. نتیجه‌گیری

با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده، مشخص گردیده که از بین تمامی مقیاس‌های ام‌ام‌پی‌آی، دو مقیاس «افسردگی» و «اضطراب» رابطه‌معنادار و معکوس با متغیر «تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده توسط کاربران» دارند (جدول شماره ۴)، بدین معنا که هرچه مقیاس «افسردگی» و «اضطراب» در افراد افزایش می‌یابد، میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده توسط آنان کاهش می‌یابد، و بالعکس. بدین ترتیب فرضیه اول پژوهش تأیید گردید.

نمودار شماره ۲ بیانگر آن است که میزان تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده توسط کاربران سالم نسبت به کاربران دارای اختلال، بیش‌تر است. یعنی هرچه کاربران در شرایط روحی بهتری جستجو را انجام دهند، نتایج مطلوب‌تری کسب می‌کنند. به بیان دیگر، افراد افسرده و مضطرب به‌خوبی افراد سالم نمی‌توانند در مورد مدارک بازیابی‌شده حاصل از جستجویشان تصمیم‌گیری کنند و تشخیص دهند که کدامیک از مدارک، مرتبط با نیاز اطلاعاتی آنان است و کدامیک مرتبط نیست. بنابراین فرضیه دوم نیز تأیید گردید.

با توجه به نتایج این پژوهش بهتر است کاربران در حالت‌های افسردگی و اضطراب اقدام به جستجو نکنند؛ چراکه در این حالات، قادر به تشخیص ربط مدارک بازیابی‌شده

خود به صورت مطلوب نخواهند بود. این پژوهش در واقع عامل مهم «حالات روانی» را به دیگر عواملی که بر نتایج بازایی اطلاعات افراد اثر می‌گذارند اضافه نموده است.

۱-۶. پیشنهاد برای انجام پژوهش‌های آینده

- در پژوهشی، حالات روانی کتابداران در بخش‌های دیگر کتابخانه (مانند بخش مرجع، بخش امانت، بخش فهرست‌نویسی، و دیگر بخش‌ها) بررسی شود.
- پژوهش مشابه، با جامعه آماری از رشته‌هایی غیر از کتابداری انجام پذیرد و تأثیر حالات روانی کاربران متخصص دیگر رشته‌ها بر نتایج بازایی بررسی شود.

۷. فهرست منابع

- آزاد، حسین. ۱۳۸۴. آسیب‌شناسی روانی. تهران: بعثت.
- باباپور میاندوآب، غلام‌صفر. ۱۳۷۶. بررسی تأثیر اضطراب بر عملکرد کارکنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان.
- پاول، رونالد. ۱۹۹۱. روش‌های اساسی پژوهش برای کتابداران. ترجمه نجلا حریری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز انتشارات علمی.
- پولادی ری شهری، الله‌کرم. ۱۳۷۴. بررسی رابطه عوامل فشارزای روانی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز با عملکرد تحصیلی آنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- داورپناه، محمدرضا، و محمد رضایی. ۱۳۸۳. مفهوم ربط. اطلاع‌شناسی ۲(۵): ۴۷-۶۲.
- ساراسون، ایروین. جی. ۲۰۰۱. روانشناسی مرضی. ترجمه بهمن نجاریان، محمدعلی اصغری مقدم، و محسن دهقانی. ۱۳۸۲. تهران: رشد.
- ساولانین، ریجو. ۲۰۰۲. شایستگی شبکه‌ای و جستجوی اطلاعات در اینترنت: از تعاریف تا مدلی شناختی اجتماعی. ترجمه حمید کشاورز. ۱۳۸۳. علوم اطلاع‌رسانی ۱۹(۴ و ۳): ۶۱-۶۹.
- علوی، فروغ‌السادات. ۱۳۷۱. بررسی تأثیر توانایی‌های علمی و فنی متصدیان بازایی اطلاعات از بانک‌های اطلاعاتی کامپیوتری بر نتایج حاصل از بازایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- کاستلو، تیموتی، و جوزف کاستلو. ۱۹۹۲. روانشناسی نابهنجاری. ترجمه نصرت‌الله پورافکاری. ۱۳۷۳. تهران: آزاده.
- گراث-مارنات، گری. ۱۹۹۷. راهنمای سنجش روانی برای روانشناسان بالینی، مشاوران و روان‌پزشکان. ترجمه حسن پاشاشریفی، و محمدرضا نیکخو. تهران: سخن.

- محمدی، مصطفی. ۱۳۸۰. بررسی رابطه بین فشارهای روانی ناشی از عوامل سازمانی با اثربخشی کارکنان سازمان صدا و سیما. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- منصوریان، یزدان. ۱۳۸۲. عوامل مؤثر بر جستجو و بازیابی اطلاعات در شبکه جهان گستر وب. مجله کتابدار (۲)۲. <http://www.ketabdar.org/magazine/detailarticle.asp?number=23> (دسترسی در ۱۳۸۶/۸/۲)
- نصیری شیخانی، مهدی. ۱۳۷۳. بررسی رابطه عوامل روانی با گسترش شغلی گروهی از دانشجویان شاغل و غیرشاغل دانشگاه شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- ولمن، بنجامین بی. ۱۹۸۸. اختلالات روان‌تنی. ترجمه بهمن نجاریان، محسن دهقانی، و بهرام دب‌اغ. ۱۳۷۵ تهران: رشد.
- هاشمیان، کیانوش. ۱۳۷۷. روانشناسی نابهنجار و زندگی نوین. تهران: دانشگاه الزهرا.
- هومند، فیروز. ۱۳۷۳. بررسی اضطراب امتحان و متغیرهای مربوط به آن در بین دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی مدارس شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- Ellis, D. 1992. Theory and Explanation in Information Retrieval Research. *Journal of Information Science* 8(1): 25-38.
- Goffman, W. 1964. On relevance as a measure. *Information Storage and Retrieval* 2(3): 201-203.
- Hathaway, S. R., and J. C. McKinley. 1943. *Manual for the Minnesota multiphasic personality inventory*. New York: Psychological Corporation.
- Lancaster, F. W. 1979. *Information retrieval systems: characteristics testing, and evaluation*. New York: Wiley.
- Oddy, R. N., and Bhaskaran Balakrishnan. 1991. Pthomas: An Adaptive Information Retrieval System on the Connection Machine. *Information Processing and Management* 27(4): 317-335.